

ПІДХОДИ ДО ПОКРАЩЕННЯ УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ

В статті обґрунтовано актуальність дослідження питання управління територіальною організацією господарства регіону. Розкрито необхідність активізації інвестиційної та інноваційної діяльності та управління ними, як важливої умови трансформаційних процесів та структурної перебудови у регіонах. Висвітлено підходи до покращення управління територіальною організацією господарства регіону в умовах її трансформації.

Ключові слова: територіальна організація господарства, управління територіальною організацією господарства, трансформація.

ВСТУП

Управління є провідною сферою діяльності в соціально-економічних умовах — на його якість ґрунтується якість динаміки цілісної системи управління. Управління є найбільш динамічним чинником у сфері впливу на територіальну організацію господарства. Розташування регіону, інтенсивність господарського розвитку території, демографічна ситуація, яка забезпечує приріст чи зменшення населення вимагають ефективного кадрового менеджменту та швидкості прийняття ефективних рішень. Діяльність органів влади на рівні регіону повинна скеровуватись в напрямку структурної перебудови господарства, розвитку підприємництва, узгодженості дій у спільному використанні об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури, витрат місцевих та бюджетних коштів та вирішення актуальних проблем, що наразі.

Питання просторового розміщення продуктивних сил, економічного районування, регіонального господарського комплексоутворення, напрацьовані у радянський час Н.Баранським [1], [2], Ю.Саушкіним [6], М.Колосовським [4] та ін., нині набувають нового звучання і переосмислення в контексті державного регулювання просторовим розвитком територій. Щоправда, висунуті концепції формувалися в умовах адміністративно-командної системи, коли єдиним активним суб'єктом господарського управління була держава.

У 1990-х рр. вчені звернулися до генетико-еволюційної парадигми державного управління господарюванням, що базується на механізмах ендогенного розвитку господарювання, виникнення в ньому нових якостей на тлі певних закономірностей (глобальних та локальних), їхнє закріплення та відтворення. Тобто, з однієї сторони враховуються глобальні процеси еволюції господарювання, з іншої — локальні закономірності економічного зростання в різночасових проміжках, поєднуючи і динамічний і статичний підхід водночас. Акцентується увага також на теорії залежності від попереднього розвитку, як на ключовому елементі даної парадигми. Суть теорії полягає в тому, що зміни, які відбуваються в економіці в певний момент часу, не можуть бути довільними, а лише такими, що проявилися в умовах, які раніше склалися. А ці умови є, в свою чергу, закономірним результатом-наслідком попередніх аналогічних ситуацій. Прикладна цінність теорії в тому, що за її допомогою можна прояснити численні труднощі й перешкоди, виникаючі впродовж ринкової трансформації пострадянського простору, який, звичайно ж, має свою яскраву виражену регіональну специфіку [3]. Адміністративні області України в минулому характеризувалися різним рівнем соціально-економічного розвитку, цим пояснюється диференціація рівнів їхнього суспільного розвитку сьогодні; розрив різноманітних зв'язків між ними: економічних, технологічних, соціальних, культурних, по-різному позначився на їхньому стані: зумовив депресивність чи навпаки стимулював відносно економічне піднесення; безумовним є і вплив екогенних чинників, прозв яких у різних регіонах України різний — на Закарпатті зокрема він яскраво виражений, стимулюючий.

Зменшення обсягів матеріального виробництва (промисловості, сільського господарства, будівельної індустрії) в пострадянський час, зростання частки інфраструктурних галузей (зв'язку, транспорту, житлово-комунального господарства, комерційної діяльності), маргінальність галузей з виробництва і споживання високих технологій, скорочення зайнятості у промисловому виробництві з паралельним зростом прихованого безробіття та зростанням питомої ваги зайнятих в особистих підсобних господарствах є свідченням інертності господарської трансформації в Закарпатській області.

Мета статті – обґрунтування підходів до покращення управління територіальною організацією господарства регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні проблеми соціально-економічного розвитку області загалом значною мірою зумовлені неефективним регулюванням процесів ринкової трансформації в районних соціально-економічних системах.

Ринкова трансформація районних соціально-економічних систем визначає таку ж трансформацію області, а остання слугуватиме підґрунтям ринковим перетворень соціально-економічної системи національного масштабу. Ефективне управління полягає в узгодженні інтересів піднесення національної економіки з інтересами розвитку господарських структур (регіональних і міських економік, корпорацій, господарюючих суб'єктів), або інакше кажучи, не порушуючи регіональні пріоритети, ввести регіональний розвиток в русло національних інтересів економічного зростання національної економіки та піднесення всього суспільства.

Економічні трансформації повинні бути націлені на створення умов стійкого відтворення природних та суспільних систем регіонів, на подолання негативних тенденцій у розвитку регіонів, на вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем.

В даний період структурне регулювання економіки можна вважати одним з можливих напрямів подальших, економічних трансформацій регіонів та їх господарських об'єктів. Власне такий крок має опиратися на особливості історичного розвитку, існуючі системи розселення, як опорний каркас території, та наявні місцеві ресурси. В період трансформації завдання нівелювання соціально-економічної дивергенції потенціалів регіонів, як свідчить світовий досвід, реалізуються через усунення регіональних диспропорцій в економічній, зокрема виробничій структурі кожного конкретного регіону, збільшення пропозиції робочих місць, забезпечення можливостей: утворення особистого доходу, одержання освіти та підвищення кваліфікації, медичного обслуговування, соціального забезпечення.

Неодмінною умовою трансформаційних процесів та структурної перебудови у регіонах є активізація інвестиційної та інноваційної діяльності та управління ними. Стрижнем політики акумуляції інноваційних ресурсів та їх використання має бути вибір нових конкурентоспроможних технологій (маловідходних і ресурсозберігаючих), будівництво нових або модернізація діючих об'єктів, організація випуску нової продукції та її збуту з урахуванням попиту і наявної пропозиції на ринку. Результатом такого підходу має стати зростання ресурсомістких галузей, збільшення кількості підприємств, що впроваджують інновації, зокрема освоєння інноваційних видів продукції, технологічне оновлення традиційних галузей господарства на тлі мінімально можливої шкоди для екології.

Розширення прав і самостійності регіонів щодо вирішення багатьох питань економічного й соціального характеру, переосмислення суті й ролі регіону в системі державного управління виступає підґрунтям перебудови управління регіональним розвитком. Окрім того, таке управління має відбуватися в руслі світових тенденцій через регулювання процесів урбанізації, особливо обмеження росту великих міст; повнішого використання місцевих природних ресурсів; зменшення диспропорцій у рівнях розвитку соціальної інфраструктури; освоєння слабозрозумітих територій через будівництво нових промислових центрів чи вузлів.

Вчені [3] наполягають на тому, щоб сприймати український обласний регіон на даному етапі як регіональну цілісну систему економічного управління, інтереси її розвитку мають узгоджуватись з реалізацією національних інтересів. За такого підходу на рівні національного господарювання фіксуватиметься синергетичний ефект як наслідок спільних дій агентів управління задля скоординованого і збалансованого регіонального економічного зростання.

Чітке розмежування функцій між центром та регіонами в даному контексті є ще однією неодмінною умовою успішної трансформації управлінням господарства. Загальною основою залишатиметься загальноукраїнський рівень управління розвитком регіонів, завданням якого є інтеграція України в глобальний соціально-економічний простір, впровадження інновацій з урахуванням територіальної специфіки, визначення векторів суспільного розвитку, які враховуватимуть регіональну специфіку.

Міждержавні стосунки, оборонна діяльність, поліпшення стану довкілля, фінансова й монетарна політика, у т.ч. моніторинг банківських операцій, стратегія регіонального прогнозування — й надалі залишатимуться в сфері компетенції центру. Регіональна компонента управління має забезпечувати належні умови життєдіяльності населення, раціональне використання наявних місцевих ресурсів, розвиток спеціалізації та конкурентної окремішності області, формування взаємовигідних виробничих відносин з іншими регіонами. Підсистемами соціально-економічних регіональних комплексів виступають природно-ресурсні, розселенсько-демографічні, виробничі, соціальні та екологічні, комбінація яких в кожному окремому регіоні визначає його відповідну спеціалізацію. Ефективність управління на регіональному рівні може визначатися синергетичним ефектом, отриманим від конкретного підбору структурних елементів цих підсистем. В Закарпатській області таким набором слугуватиме, до прикладу: економіко-географічне розташування, висока лісистість і відсутність, так званих, брудних виробництв, історико-культурна специфіка, наявність численних історико-культурних, природних та природно-антропогенних туристично-рекреаційних ресурсів, сільськогосподарська спеціалізація, спеціальний інвестиційний режим, і врешті-решт оптимальна вікова структура населення (найнижча в Західному регіоні частка осіб похилого віку, висока питома вага жінок репродуктивного віку, оптимальне співвідношення представників обох статей), високі міграційні настрої. В кожному адміністративному районі Закарпатської області підбір таких елементів буде диференційованим, однак неодмінно узгодженим із загальнообласним курсом.

За характером, масштабами, особливостями перебігу виділяють наступні типи економічної трансформації: структурний, функціональний, організаційний, управлінський, просторовий [5].

В основу *структурної трансформації* покладено зміну компонентів — елементів системи, потужностей і масштабів виробництва, взаємозв'язків та виробничих пропорцій, а також зрушення в цілісності і типах соціально-економічних систем. Так, *структурна трансформація* на Закарпатті виражатиметься збільшенням частки зайнятих в готельно-ресторанному господарстві, торгівлі, ремонті легкових автомобілів, предметів особистого вжитку, фінансовій діяльності, операціях з нерухомим майном, інжинірингу та наданні послуг підприємцям при паралельному зменшенні частки осіб, зайнятих у промисловому виробництві.

Функціональна трансформація передбачає зміни функцій систем під впливом ринкової кон'юнктури на регіональне зосередження і розміщення виробництва. Ринкова кон'юнктура виступає одним із найважливіших чинників розміщення виробництва. Спеціалізація конкретного підприємства, виробництва визначається наявністю кваліфікованих кадрів і його зручним транспортно-географічним положенням, а також наявністю попиту на його продукцію. Саме ці чинники зумовлюють зростаючу концентрацію трудових ресурсів, місць прикладання праці, елементів інфраструктури на півдні Закарпатської області, в низинній частині, що негативно позначатиметься на ситуації в північних і південно-східних, гірських районах. Власне вирішеною даної проблеми слід приділити максимальну увагу в контексті вдосконалення управління територіальною організацією господарства.

Організаційна трансформація охоплює зміни форм організації виробництва в системах, поповнення і підвищення їх комплексності, посилення їх організованості та забезпечення сталості розвитку. Власне організаційна трансформація розглядається як альтернатива поляризованому розвитку, коли в умовах переходу до ринку поглиблюється інноваційний та інвестиційний розрив між центром (промисловими полюсами) та периферією (відсталіми районами). Такий розрив між центром (наприклад, Ужгородсько-Мукачівським промисловим вузлом) і периферією (гірськими районами) на Закарпатті легко можна пояснити хоча б через чинник земельної ренти. Остання як інтегральна величина формується вартістю витрат на ввезення сировини, матеріалів, палива, комплексуючих та вивезення готової продукції; продуктивністю праці робочої сили; собівартістю продукції, сформовану через величезні витрати на створення інженерно-транспортної інфраструктури. Окрім даних, суто економічних індикаторів до уваги необхідно брати також і соціальні: ступінь задоволення працівників роботою та заробітним платою, умови

праці та наявність так званого соціального пакету. В сучасних умовах лише великі підприємства можуть гарантувати виконання такого переліку вимог, а величина земельної ренти на півдні області провокує територіальні диспропорції в розміщенні господарств. Лише цільові інвестиції в гірських районах області в розвиток інфраструктури: транспортної, соціальної та ін. можна розглядати чинником опосередкованої корекції територіальної організації господарства області.

Зміною планування, регулювання, фінансування та самої управлінської структури в соціально-економічних системах супроводжується *управлінська трансформація*. Запорукою стійкого розвитку території будь-якого рангу виступає програмування розвитку її господарства. Вже розроблені національні програми промислового розвитку багатьох регіонів, однак у них територіальна специфіка зазнала сильної генералізації. Очевидно, що починати планування слід із низинної ланки, з рівня конкретних поселень, поступово переходячи на вищий ієрархічний рівень — лише за такої умови планування буде ефективним, а регулювання розвитком території своєчасним і оперативним.

Неодмінним атрибутом *управлінської трансформації* виступають також зміни форм власності і утворення регіональних корпоративних структур, які виражені або в удосконаленні старих, або у виникненні нових організаційних форм управління господарством (наприклад, регіональні корпорації та спеціальні структури з регулювання ринкових перетворень). В управлінні державною власністю запорукою успішного проведення інституційних змін є делегування відповідних повноважень регіональним органам щодо управління державними пакетами акцій та їхня строга підзвітність.

Просторова трансформація зводиться до формування нових прогресивних видів територіальної організації продуктивних сил, до зміни територіальних пропорцій різнопланового характеру, до впорядкованості існуючих на становлення нових регіональних форм суспільного виробництва, регулювання їх розвитку [5]. Трансформаційні процеси економічного простору Закарпатської області на сучасному етапі відбуваються на тлі: поступової переорієнтації ринкових умов в процесі сучасного господарювання; посилення стратегічного управління та його програмного регулювання як з боку центру, так і з сторони регіональних органів влади; поляризації в розвитку регіональних підсистем та галузевих комплексів; зростання дивергенції в суспільному розвитку районів області. Збільшення обсягів промислового виробництва в області за рахунок зростання обсягів ринку внутрішнього споживання та технологічного оновлення з орієнтацією на його екологізацію та соціальну орієнтацію; опора на власні ресурси та енергозбереження; широке залучення внутрішніх (насамперед заробітчанських коштів) та зовнішніх інвестиційних джерел для підвищення ефективності й конкурентоспроможності промислового виробництва; розвиток усіх форм власності; удосконалення територіальної структури, розробка перспектив розвитку та обґрунтування економічного зростання попри труднощі сучасної рецесії, забезпечать стійкий територіальний розвиток господарства Закарпаття та покращення добробуту його населення.

Конституція України, Закон “Про місцеве самоврядування в Україні”, Європейська хартія місцевого самоврядування, Закон “Про місцеві державні адміністрації” є основними документами, що регламентують компетенції органів влади та місцевого самоврядування в Україні. Згідно Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” участь громадян у місцевому самоврядуванні реалізується за приналежності до відповідних територіальних громад. У Європейській хартії місцевого самоврядування підкреслюється, що посилення місцевої влади зміцнює всю націю, допомагає забезпечувати ефективну й демократичну суспільну політику. Закон України “Про місцеві державні адміністрації” встановлює їхню субординацію, відповідальність перед Президентом, Кабінетом Міністрів, підзвітність та підконтрольність органам виконавчої влади вищого рівня, а також районним та обласним радам у межах делегованих повноважень, передбачених чинним законодавством. З однієї сторони це дозволяє поєднувати загальнодержавні, регіональні та місцеві інтереси, з іншої створює значну інертність у прийнятті рішень на тлі їх узгодження по всій владній вертикалі.

Питаннями забезпечення узгодженої співпраці органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, поєднання національних та місцевих інтересів у вирішенні найважливіших питань

Управління територіальною організацією господарства території обласного рангу, на нашу думку, повинно регламентуватися правовими документами, мати строгу підзвітність органам виконавчої влади вищого рівня з однієї сторони, з іншої — відносна автономність у прийнятті рішень, забезпечити ініціативність та миттєве реагування в умовах “форс-мажору”, повніше врахування місцевої специфіки, впровадження превентивних заходів задля забезпечення території області від негативних наслідків негоди, несприятливої кон’юнктури ринку тощо.

ВИСНОВКИ

Розширення прав і самостійності регіонів щодо вирішення багатьох питань економічного й соціального характеру, переосмислення суті й ролі регіону в системі державного управління, як цілісної системи економічного управління, виступає підґрунтям перебудови управління регіональним розвитком, вважаємо, що таке управління має відбуватися в руслі світових тенденцій через регулювання процесів урбанізації, особливо обмеження росту великих міст; повнішого використання місцевих природних ресурсів; зменшення диспропорцій у рівнях розвитку соціальної інфраструктури; освоєнні слаборозвинутих територій через будівництво нових промислових центрів чи вузлів. При цьому, важливо забезпечити чітке розмежування функцій між центром та регіонами в даному контексті, яке є ще однією неодмінною умовою успішної трансформації управлінням господарством.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранский Н.Н. Научные принципы географии: Избр. тр. / Н.Н. Баранский. - М.: Мысль. - 1980. - 239с.
2. Баранский Н.Н. Становление советской экономической географии: Избр. тр. / Н.Н. Баранский. - М.: Мысль. - 1980. - 288с.
3. Голікова Т. В. Институциональна парадигма управління територіальним економічним розвитком [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.library.donmtu.edu.ua/fem/vip31-2/31-2_16.pdf
4. Колосовский Н.Н. Основы экономического районирования / Н.Н. Колосовский. - М.,1958. - 190 с.
5. Пена Т. В. Региональна динаміка і трансформація економічного простору України / Т. В. Пена. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. - 440 с.
6. Саушкин Ю.Г. Географическая наука в прошлом, настоящем и будущем/ Ю.Г. Саушкин. - М.: Просвещение. - 1980. - 262с.

Отримано 14.03.2013р.